

Historie pediatrie a vzdělávání dětských sester v České republice

Bc. Zdeňka Tručková, doc. Ing. Iva Brabcová, Ph.D.

Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích,

Ústav ošetrovatelství, porodní asistence a neodkladné péče

Cílem předkládaného příspěvku je popsat historii dětského lékařství a vzdělávání dětských sester v České republice od konce 19. století po současnost. Výzkumná studie je zpracována jako teoretická přehledová práce. K naplnění cíle bylo použito kvalitativní výzkumné šetření s využitím techniky sekundární analýzy relevantních zdrojů. Při vyhledávání informací o zkoumané problematice bylo čerpáno z odborných, vědeckých publikací a české legislativy. Péče o děti má v České republice dlouholetou tradici. Již v roce 1888 byla otevřena Dětské nemocnice Na křižovatce v Praze. Od té doby došlo k řadě změn v oblasti legislativy, vzdělávání a kompetencí dětských lékařů a sester. V současnosti je dětské lékařství klíčovým oborem pro prevenci nemocí a udržení dobrého zdraví celé populace.

Klíčová slova: pediatrie, historie, ošetrovatelství, dětská sestra, vzdělávání.

The history of paediatrics and education of pediatric nurses in the Czech republic

The aim of this contribution is to describe the history of pediatric health care and education of pediatric nurses in the Czech Republic from the end of 19th century until today. This research study consists of a thorough theoretical review. To fulfil its aim qualitative research was conducted using the technique of secondary analysis of relevant sources. Information was found in expert scientific publications and Czech legislation. Pediatric nursing care has a long tradition in the Czech Republic with first pediatric hospital "Na křižovatce" in Prague opening already in 1888. Legislation, education and the competence of pediatric nurses and doctors has since undergone many changes. Child medicine is currently one of the key areas regarding illness prevention and maintaining healthy population.

Key words: pediatrics, history, nursing care, pediatric nurse, education.

Úvod

Primárně preventivní péče ve zdravotnictví je důležitou součástí efektivního a dobře fungujícího zdravotního systému v každé zemi. Představuje v rámci zdravotnictví klíčový prvek pro udržení dobré úrovně zdraví populace v České republice. V této oblasti mají nenahraditelnou roli praktičtí lékaři pro děti a dorost a dětské sestry. Pediatrii dělíme na ambulantní, nemocniční a pediatrii ve zvláštních dětských zařízeních. Dětské ambulance rozdělujeme na primární ordinace pro děti a dorost a dále na specializované pediatrické

ordinace. V nemocnici jsou dětská oddělení rozdělena na novorozenecká a dětská lůžková oddělení. Mezi zvláštní dětská zařízení patří dětské léčebny a ozdravovny, stacionáře, kojenecké ústavy a dětské domovy, jesle a ústavy sociálního zabezpečení (1).

Dětské lékařství se postupně vyvíjelo z interních oborů, porodnictví a veřejného zdravotnictví. Zabývá se lékařskou péčí o děti, prevencí, diagnostikou, léčbou onemocnění, rehabilitací, psychologickou a výchovnou péčí a sociálně právní ochranou dítěte (2). Úkolem pediatra je sledovat mentální a tělesný vývoj dítěte s důrazem na pro-

středí, ve kterém dítě žije, a na sociální vlivy, kterým je vystaveno. Bere přitom v úvahu vývojová hlediska a posuzuje dítě ve vztahu k rodině (3). V oboru pediatrie spolupracují dětský lékař, dětská sestra a sociální pracovník. Stávají se koordinátory péče o dítě zdravé, ale i ohrožené nemocí a prostředím.

Cílem předkládané teoretické práce je popsat historii vzniku a vývoje pediatrie v České republice včetně vzdělávání dětských sester.

Metodika

Předkládaný příspěvek je zpracován jako teoretická přehledová práce, v rámci které bylo

KORESPONDENČNÍ ADRESA AUTORA: Bc. Zdeňka Tručková, zdenka.truckova@seznam.cz
ZSF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích,
Boreckého 1 167/27, 370 11 České Budějovice

Cit. zkr: *Pediatr. praxi.* 2016; 17(5): 390–394
Článek přijat redakcí: 20. 7. 2016
Článek přijat k publikaci: 5. 9. 2016

použito kvalitativní výzkumné šetření s využitím techniky sekundární analýzy relevantních zdrojů. Jednalo se o systematickou vlastní rešeršní činnost s dohledanými zdroji. Po analýze získaných dat, následovala jejich syntéza, komparace a zhodnocení (review). Vyhledávání informací o zkoumané problematice čerpalo z odborných, vědeckých publikací a české legislativy. Rešerše relevantních zdrojů vycházela z těchto klíčových slov: pediatrie, historie, dětská sestra, vzdělávání, kompetence. Byla stanovena následující zařazující kritéria:

- typ studie/dokumentu: systematický přehled, legislativní zdroj
- jazyk studie/dokumentu: český
- stáří studie/dokumentu: od 1950 do 2016

Sběr primárních dokumentů probíhal od července 2015 do března 2016. Některé zdroje byly s použitím klíčových slov získané z rešerše zpracované Městskou knihovnou v Třebíči. Další primární dokumenty byly dohledávány dle rešerše vypracované v Akademické knihovně Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Moravské zemské knihovně v Brně, Národní lékařské knihovně v Praze a v Knihovně Národního centra ošetrovatelství nelékařských zdravotnických oborů v Brně. Předmětem zdrojů byla historie ošetrovatelství a vzdělávání dětských sester, historie a náplň oboru pediatrie, preventivní péče, výchova ke zdraví. Z českých vědeckých a odborných časopisů bylo použito zdrojů Kontakt a Florence, v databázi Ministerstva vnitra České republiky byla vyhledána aktuální i historická česká legislativa (zákony, vyhlášky, nařízení vlády atd.).

Ze 173 literárních zdrojů bylo v předkládaném článku použito celkem 26 zdrojů, z nich bylo 20 monografií, 2 články z ošetrovatelských časopisů a 4 internetové zdroje.

Historie pediatrie v České republice

Počáteční rozvoj pediatrie se pojí se zakládáním dětských nemocnic. Založení I. dětské kliniky v Praze je vázáno k historii pražského nalezince na Karlově. Roku 1882 byla pražská univerzita rozdělena na českou a německou. Tehdy vzniká česká dětská klinika pro novorozence, kojence a kojící ženy, jejímž přednostou byl porodník docent Karel Schwing. Česká klinika v nalezinci neměla oddělení pro větší děti, tu

naopak měla nová Dětská nemocnice (II. dětská klinika). Od roku 1916 vedl kliniku MUDr. Quido Mann, jenž se zasloužil o zavedení preventivní poradenské péče pro matky a kojence. Na založení nové nemocnice měl značný podíl profesor Bohdan Neuretter (4).

Historie dětského lékařství v České republice se může jevit jako velmi krátká, avšak je třeba mít na zřeteli, že se začala psát již před téměř 128 lety (roku 1888), kdy byla otevřena ambulantní část Dětské nemocnice Na křižovatce v Praze, kde skupina lékařů se specializací ve vnitřním lékařství a porodnictví poskytovala péči matkám a dětem. Seskupili se kolem profesora Bohdana Neurettera, jenž se roku 1884 stal prvním českým profesorem dětského lékařství. Počátek jeho přednáškové činnosti znamenal skutečný start české pediatrie. Zájem o Neuretterovy přednášky byl obrovský (5).

Profesor Brdlík v letech 1911 až 1919 vykonával funkci odborného asistenta na České klinice pro dětské choroby Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1916 získal habilitaci v oboru dětské lékařství. Po vzniku samostatného Československa odešel v roce 1919 do Bratislavy, kde působil od roku 1920 jako řádný profesor dětských nemocí na Lékařské fakultě Univerzity Komenského. Během svého působení na Slovensku prosazuje jako jeden z prvních důslednou lékařskou péči o dětské pacienty. Jako nejefektivnější instituce pro předcházení dětských chorob zřizuje na Dětské klinice v Bratislavě poradnu pro matky a kojence a poradnu proti tuberkulóze dětí (6). Spolu s docentem Churomem uskutečnil na bratislavské klinice hromadné očkování proti záškrtu. V roce 1930 se vrací zpět do Prahy, kde je jmenován přednostou I. Dětské kliniky Lékařské fakulty Univerzity Karlovy (4).

V tomto období byly v Praze dvě dětské kliniky, první pro kojence v nalezinci a druhá pro větší děti v dětské nemocnici na Karlově. Dětská nemocnice poskytovala péči dětem od roku 1902. V roce 1891 byla dobudována a otevřena lůžková část Nemocnice Na křižovatce. Byla koncipována především jako porodnice s novorozeneckým úsekem. Teprve později byly přijímány větší děti s interními onemocněními (7). Velkým skokem ve vývoji české pediatrie bylo otevření dětské nemocnice Na Karlově roku 1902. Nemocnice měla tehdy 270 lůžek. Celý název byl Česká dětská nemocnice Na Karlově.

Vznikla v místě bývalého nalezince a přečkala 1. světovou válku, období první a druhé republiky a 2. světovou válku. Roku 1918 vznikla Masarykova liga proti TBC v Čechách a v roce 1924 byla zavedena kalmetizace (1). Během 2. světové války byla univerzita zavřena a česká dětská klinika fungovala jako dětské oddělení, univerzitní klinikou zůstala německá klinika (8).

Dětské lékařství v Čechách v období mezi světovými válkami výrazně ovlivnila německá škola. Ve dvacátých letech minulého století byla pozornost soustředěna na boj proti tuberkulóze. Ve třicátých letech vznikaly první dětské kliniky, postupně se v krajských a okresních nemocnicích budovala dětská oddělení. Až po druhé světové válce docházelo k výraznému rozvoji dětského lékařství. Vývoj probíhal v jednotlivých etapách se zaměřením na určitou oblast zájmu a problém v oboru (9).

Meziválečné období je spojeno se jmény významných osobností naší dětské medicíny, profesora Jiřího Brdlíka a profesora Josefa Švejcara. Oba přišli v roce 1931 z Bratislavy. Od roku 1945 vedl 1. dětskou kliniku prof. Švejcar a 2. dětskou kliniku prof. Brdlík (8). Prof. Švejcar spoluzakladatel moderní československé pediatrie byl na půdě této kliniky vědecky činný až do svých stých narozenin roku 1997. Avšak nejdůležitější zásluhou profesora Švejcara byla schopnost rychle rozpoznat důležitost jednotlivých specializací v pediatrii a také najít nadšené a schopné spolupracovníky. Profesor Švejcar byl jedním z hlavních iniciátorů založení Fakulty dětského lékařství a také Ústavu výzkumu vývoje dítěte, který patřil pod tuto fakultu. Klíčovými oblastmi byla péče o kojence, výzkum umělé výživy a spolupráce s výrobcí sušeného mléka (8). Negativní stránkou tohoto období byla silná propagace umělé výživy na úkor mateřského mléka. Na klinice vzniklo oddělení pro nedonošené děti. Značný pokrok zaznamenalo zavedení školní výuky na klinice, které bylo později legalizováno na nemocniční školu (8).

Padesátá léta minulého století se zabývala závažnou problematikou vysoké kojenecké úmrtnosti v souvislosti s poruchami výživy kojenců. Zavádění a správné podávání umělé stravy dětem v tomto období, kdy byla populace vlivem válečných let a nedostatku kvalitní stravy ve špatné zdravotní kondici, zahrnovala první etapu rozvoje pediatrie, a s tím související potřebu profese dětské sestry. Byly zavedeny

dětské poradny, které se postupně rozšířily do všech větších obcí. Jejich zaměření bylo preventivní. Sledoval se stav výživy kojenců, očkovalo se (1). Roku 1951 byl zřízen pediatrický obor Fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, jejími proděkaný byli profesori Švejcár a Houštěk. Roku 1953 byla zřízena Fakulta dětského lékařství Univerzity Karlovy, děkanem byl prof. Houštěk a fakulta postupně zřizovala potřebné kliniky. Se vznikem Fakulty dětského lékařství se zlepšila výchova dětských lékařů. V roce 1971 se 1. dětská klinika přestěhovala do motolské nemocnice. Roku 2004 došlo ke sloučení klinik, nově vzniklé pracoviště se nazývalo Pediatrická klinika (8).

V šedesátých letech minulého století došlo ke zdokonalování prevence, propracování včasné diagnostiky a zakládání dětských odborných ordinací, dispenzarizují se chronicky nemocní, zejména děti trpící onemocněním srdce a ledvin (5). Díky zavedeným dětským poradnám se zlepšila výchova žen k mateřství a péči o dítě. Důraz je kladen na prevenci luxace kyčlí (10). Je zajímavé, že v této době neexistovaly alergologické ordinace, které dnes tvoří drtivou většinu odborné pediatrické péče (1). Až v 80. a 90. letech 20. století profesor Špičák na I. dětské klinice Univerzity Karlovy zakládá alergologické centrum, které je zaměřeno především na léčbu dětí s astmatem bronchiale. Profesor Poláček zde vypracoval originální přístupy v léčení toxikóz a byl zakladatelem dětské nefrologie (11).

V sedmdesátých letech došlo ke zrušení malých porodnic, tzv. sleháren, v malých městech. Sedmdesátá léta minulého století byla třetí etapou rozvoje pediatrie u nás. Docházelo k rozvoji intenzivní péče, především zaměřené na péči o patologického novorozence, následně pak o větší děti. Péče o matku a dítě se centralizovala, začal se zavádět systém roaming-in péče. Vznikají perinatologická centra při 1. a 2. gynekologicko-porodnické klinice v Praze (12). Vznikl obor Dorostové lékařství, jehož zakladatelem byl profesor Antonín Rubín (1).

V 80. a 90. letech 20. století byla na vzestupu sociální pediatrie, reprezentovaná nedávno zesnulým profesorem Jiřím Dunovským, populárním zakladatelem SOS vesniček. Ve všech porodnicích a v následné péči o novorozence a kojence se kladl důraz na pro laktaci program. Do praxe je uváděn program Baby-Friendly Hospital (1).

Na přelomu tisíciletí se pediatrie zaměřuje na protidrogovou prevenci, vznikají ordinace adiktologie – léčby závislosti, problematiku rizikového chování dětí a dospívajících a také prevenci úrazů (13).

Historie vzdělávání dětských sester

Prvopočátky ošetrovatelské péče vedou až do křesťanských civilizací raného středověku, křesťané vyznávali filozofii pomoci bližnímu a trpícímu člověku. Získané zkušenosti při léčbě nemocných a laická ošetrovatelská péče se předávala z generace na generaci (14). Charitativní ošetrovatelství soustředěné na základní potřeby člověka se rozvíjelo v českých zemích spolu se zakládáním klášterů, mnišských řádů, útulků, sirotčinců, starobinců a špitálů, kde se o nemocné staraly převážně řeholní sestry. S rozvojem medicíny, vědy a techniky vzniká profesionální ošetrovatelství vázané na další vzdělávání, jehož zakladatelkou je Florence Nightingalová (15).

Florence Nightingalová vytvořila první koncepci ošetrovatelství, která je zaměřena nejen na část léčebnou, ošetrovatelskou a odbornou, ale zejména na humánní motivy ošetrování nemocných. Zdůrazňuje význam čistoty, hygieny a prostředí nemocného (16). Právě Nightingalová při ošetrovatelské péči o děti přihlížela ke zvláštnostem dětského věku. Snažila se o zlepšení ošetrovatelského přístupu k hospitalizovaným dětem, budování dětských nemocnic a přípravu sester zaměřenou na péči o děti (17). Florence jako první vychovávala ošetrovatelky pro nemocniční službu, při níž poukazovala na důležitost aktivního přístupu k nemocnému a jeho prostředí, na uspokojování základních potřeb v kombinaci s potřebou vysoké odbornosti sester (18). Na důležitost vzájemného vztahu mezi rodiči a dětmi poukazuje i ošetrovatelský model Kathryn Barnardové, který se zaměřuje na vzájemnou interakci mezi rodiči a jejich dětmi.

Počátky oboru dětské sestry se vážou na rozvoj dětského lékařství. Samostatná péče o děti začala již v 18. století, ale znalosti o příčinách dětských onemocnění, jejich projevech, výživě dítěte či hygieně byly na nízké úrovni (2). Začátek respektování rozdílů a potřeby jiného přístupu mezi dětskými pacienty a dospělými s přihlédnutím k jednotlivým vývojovým obdobím dětí v českých zemích můžeme pozorovat přibližně od roku 1821. Německý pediater

profesor Schlossmann se zasloužil o oddělení péče o děti od péče o dospělé s nutností cílené péče a respektování rozdílů a potřeb vývoje dětí. Upozorňoval na to, že děti nejsou jen menšími dospělými. První dětské nemocnice ve světě i v českých zemích vznikaly ve větších městech; v Paříži v r. 1802, v Petrohradu v r. 1834, v Praze 1842, v Brně 1846, Bratislavě 1853 (2).

Speciální a odborná příprava sester pečujících o děti dlouho neexistovala. Výuka dětských sester probíhala odděleně v pražském nalezincí a přednášky z pediatrie byly součástí výuky z vnitřního lékařství. Tento nalezinec, Vlašský špitál na Malé Straně v Praze, patřil k jednomu z nejstarších v Evropě. Byly tu umístěny jak zdravé, tak i nemocné, opuštěné, tajně porozené děti a sirotci od narození do jednoho roku (9). Ošetrování a léčba dětí byla založena na zkušenostech získaných právě v nalezincích a pozorováním nemocných dětí doma v rodinách. Prvními dětskými sestrami v nalezincích, které pečovaly o nemocné děti, byly tzv. opatrovnice bez odborného vzdělání, poskytovaly vlastně laickou péči dětem. Jednalo se zejména o svobodné matky, osamělé ženy či vdovy, které se sem uchýlily často s vlastními dětmi. Péče v nalezincích byla na nízké úrovni kvůli špatným hygienickým podmínkám. Také chyběly znalosti o dětských nemocech, jejich příčinách a projevech nebo o výživě dětí. Úmrtnost dětí kvůli infekčním a dětským nemocem byla vysoká (1).

První ošetrovatelská škola vznikla roku 1874 v Praze za přispění Ženského výrobního spolku, který založila Karolina Světlá v roce 1871. Tento spolek v Praze pořádal také kurzy pro vychovatelky a ošetrovatelky, umožnil výraznější profesní zařazení žen (19). Lékaři potřebovali spolehlivého a vzdělaného spolupracovníka k lůžku, který by pečoval o pacienta a prováděl lékařovy instrukce, a který by rozuměl lékařským předpisům. Potřebu odborného vzdělávání sester si vynutila vyšší odpovědnost sester v péči o nemocné (20). Škola otevřela pět běhů a v roce 1881 byla zrušena. Výchova sester se v mezidobí od roku 1882 až do roku 1916 konala pouze formou tzv. vyučení v nemocnicích. Nařízením rakouského Ministerstva vnitra č. 139 Říšského zákona roku 1914 bylo uděleno povolení k zřízení dvouletých ošetrovatelských škol, které měly zaručit praktický výcvik ve všech oborech nemocniční péče (18, 20). Absolventky končily školu diplomovou zkouškou a získaly

titul diplomovaná ošetrovatelka. Péče byla rozdělena jednak na ústavní a nemocniční a dále na preventivní, zdravotní a sociální, která byla zaměřena na péči a návštěvnou službu přímo v rodinách (21). Státní česká i německá ošetrovatelská škola byla otevřena až v roce 1916 v Praze. Už v této době byla výuka na velmi dobré úrovni, vyučovaly se navíc předměty jako etika a historie ošetrovatelství a ošetrovatelské techniky. Odborná praxe probíhala v pražských klinikách, kde postupně vznikaly školní stanice podporované školou. Ošetrovatelská péče, její organizace a vzdělávání sester se rychle zlepšovaly. Tento vývoj byl přerušen druhou světovou válkou (22).

V devatenáctém století se dětské lékařství díky změnám ve společnosti a pokrokům v medicíně stalo středem zájmu. Pediatrie se zaměřila na dvě stěžejní oblasti. První oblastí bylo zaměření se na zdraví, výživu a vývoj dítěte. Druhou oblastí zájmu pediatrie byla prevence a léčba infekčních onemocnění, které byly spojeny s vysokou úmrtností dětí. Příčinou tohoto nepříznivého stavu byla hmotná nouze a bída. Postupně se ve společnosti vytváří základ pro počátek preventivní péče o dítě. Středem zájmu jsou opuštěné, ohrožené a postižené děti a sirotci, kteří zůstávali v ústavech ve špatných podmínkách. Do první světové války byly nemocnice centrem pro chudinu, zatímco majetní občané se léčili doma (18).

V roce 1922 při nemocnici Ochrany matek a dětí v Praze – Krči byla založena první ošetrovatelská škola pro dětské sestry a byla také jedinou českou školou, kde do roku 1945 studovaly dětské sestry (2). Výuku kurzů zde vedl MUDr. Mann, jednalo se o rok trvající kurzy zaměřené na zvláštnosti dětského věku, speciální péči o děti a jejich potřeby. Později byly kurzy zkráceny na půl roku. V nemocnici pracovaly sestry bezplatně, jen za byt a stravu. V praxi byly velmi ceněny a žádány pro získané znalosti a zkušenosti (23).

Meziválečné období položilo dobré základy českého ošetrovatelství a ošetrovatelského školství, avšak bylo zaměřeno na diagnostiku a léčbu a nebralo v potaz psychologickou a sociální stránku potřeb pacientů. Až po druhé světové válce se nemocnice staly místem holistické odborné lékařské péče. Roku 1946 vznikla v Praze Švejcárova škola pro přípravu dětských sester. Od roku 1947 probíhalo vzdělávání dětských sester na Škole pro ošetrování nemocných v Praze (2).

V roce 1948, kdy vstoupil v platnost školský zákon č. 95 o jednotné škole, byly všechny školy, kde byly vyučovány dětské sestry přeměněny na střední zdravotnické školy. Výuka trvala čtyři roky a byla ukončena maturitní zkouškou. Příprava dětských sester probíhala na vyšších odborných sociálně zdravotních školách. Sestry nejprve absolvovaly dvouletý základní kmen výuky a dále studovaly dle svého výběru specializaci, například péči o děti nebo jiný obor. V roce 1960 v Praze začalo vysokoškolské magisterské studium sester. Téhož roku byl založen Institut pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků se sídlem v Brně. Tento Institut byl v roce 2003 přejmenován na Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů (24).

V roce 1995 bylo pomaturitní dvouleté kvalifikační a čtyřleté studium dětské sestry na střední zdravotnické škole zrušeno. Od roku 1997 byl na Vyšších zdravotnických školách otevřen tříletý obor Diplomovaná dětská sestra, mohli zde studovat i absolventi gymnázia. Studium bylo ukončeno absolutoriem. Avšak po deseti letech tento obor končí – v roce 2006. Nové změny přinesl zákon č. 96/2004 Sb., v rámci kterého kvalifikaci dětské sestry získá všeobecná sestra v postgraduálním specializačním vzdělávacím programu (2). Specializaci dětské sestry může všeobecná sestra dosáhnout jednak studiem specializačního vzdělávání v Národním centru ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, anebo dvouletým magister-

ským navazujícím studiem na Ostravské univerzitě v Ostravě nebo na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Nicméně v současnosti je stále více diskutovaná otázka navrácení vzdělávání dětských sester na pregraduální úroveň. V případě novelizace zákona č. 96/2004 by dětské sestry získaly kvalifikaci studiem bachelářského studijního programu „Ošetrovatelství“ na vysokých školách ve studijním oboru „Dětská sestra“ anebo studiem na Vyšších odborných zdravotnických školách ve vzdělávacím programu „Diplomovaná dětská sestra“.

Závěr

Lékařská a ošetrovatelská péče o děti má v České republice dlouholetou tradici. Již ve 20. letech minulého století byly zřizovány dětské poradny vedené erudovanými dětskými lékaři. Od té doby došlo k řadě změn v oblasti legislativy, vzdělávání a kompetencí dětských lékařů a sester. Novodobé zdravotnictví je orientováno na člověka a jeho potřeby a problémy. Důraz je zde kladen na kvalitní komunikaci a spolupráci všech členů ošetrovatelského týmu, který se vyznačuje zájmem o pacienta a profesionálním přístupem k němu (25). V současnosti jsou plánované reformy v oblasti získávání kvalifikace dětských lékařů a sester, jejichž cílem je zlepšení kvality poskytované péče. Nicméně bez vlastní iniciativy a osobního nasazení sester a lékařů se nemůže naše zdravotnictví zlepšit. Všechno není jen otázkou systémových změn, ty mají za cíl nastavit lepší podmínky pro práci ve zdravotnictví. Je zapotřebí, aby každý z nás začal se změnou u sebe samotného, aby nás naše práce více naplňovala a dělala nám radost. Lékaři a sestry by měli mít svou profesi rádi. Každý z nás zdravotníků se může snažit být empatičtější člověkem, který má pro pacienty pochopení, úsměv a vlídné slovo. Odměnou nám bude spolupracující pacient, který nám důvěřuje, rychle se uzdravuje a o své zdraví se zodpovědně stará.

LITERATURA

1. Velemínský M. Vybrané kapitoly z pediatrie pro studující ZSF JU. 5. Vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2005.
2. Sedlářová P a kol. Základní ošetrovatelská péče v pediatrii. Praha: Grada, 2008: 248s.
3. Dunovský J a kol. Sociální pediatrie – vybrané kapitoly. Praha: Grada: 1999.
4. Koutecký J. 2. Lékařská fakulta Univerzity Karlovy. Nalezinec a Česká dětská nemocnice na Karlově [online]. 2001

[cit. 18. 11. 2015]. Dostupné z <https://www.if2.cuni.cz/fakulta/historie/etos-hippocrates/nalezinec-a-ceska-detska-nemocnice-na-karlove>.

5. Brdlík J. Dětské lékařství v minulosti a jak jsem je prožíval. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství: 1957.
6. Zeman J, Hoza J, Zeman L. Historie Dětského areálu Karlov, nalezinec. Klinika dětského a dorostového lékařství Všeobecné fakultní nemocnice v Praze a 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy. [online]. 2015. [cit. 18. 11. 2015] Dostupné z <http://www.vfn.cz/pracoviste/kliniky-a-oddeleni/klinika-detskeho-a-dorostoveho-lekarstvi/charakteristika-pracoviste/historie-detskeho-arealu-karlov/>
7. Švejcár J. Paměti profesora Švejcára. Praha: Petrklíč: 1997.
8. Pediatriká klinika fakultní nemocnice v Motole [online]. 2007. [cit. 1. 2. 2016] Dostupné z: <http://www.pediatrie-motol.cz/historie-i-detske-kliniky>.
9. Mlýnková J. První ošetrovatelská škola v dějinách ošetrovatelství. Florence 2009; 5(9): 15–16.

10. Kubát R. Ortopedie dětského věku. Praha: Avicenum: 1982.
11. Špičák V, Vondra V. Asthma bronchiale v dětství a dospělosti. Praha: Avicenum: 1988.
12. Mydlil V, Vocel J. Praktická neonatologie. Praha: Avicenum: 1982.
13. Sikorová L. Dětská sestra v primární a komunitní péči. Praha: Grada: 2012.
14. Kutnohorská J. Historie ošetřovatelství. Praha: Grada: 2010.
15. Pospíšilová E, Tóthová V. Vývoj vybraných ošetřovatelských postupů od nejstarších dob po současnost. Praha: Triton: 2015.
16. Mastiliáková D. Úvod do ošetřovatelství. Praha: Karolinum: 2002.
17. Vacuškova M a kol. Vybrané kapitoly z ošetřovatelské péče v pediatrii. 1. Část. Brno: NCO NZO: 2009.
18. Staňková M. České ošetřovatelství 7: Galerie historických osobností. Brno: IDVPZ: 2001.
19. Zelinka P. První ošetřovatelské školy v Československu. Historie ošetřovatelských škol. Florence plus, odborné články, [online]. 2014. [cit. 13. 10. 2015] Dostupné z <http://www.florence.cz/odborne-clanky/florence-plus/historie-oseetrovatelskych-skol/>.
20. Kafková V. Z historie ošetřovatelství. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví: 1992.
21. Hanzlíková A a kol. Komunitné ošetrovatelstvo. Martin: Osveta: 2004.
22. Staňková M. Základy teorie ošetřovatelství. Praha: Univerzita Karlova: 1996.
23. Boledovičová M a kol. Pediatrické ošetrovatelstvo. Učebnica pre fakulty ošetrovatelstva. 2. Vyd. Martin: Osveta: 2006.
24. Jarošová D. Vybrané kapitoly z teorie ošetřovatelství. Ostrava – Ostravská univerzita ZSF. 1999.
25. Bártlová S, Chloubková I. Postavení sestry v multidisciplinárním týmu. Kontakt; 2009; 11(1): 252–253.